

BILAGA 2

KONSUMENTFÖRVALTNINGEN

VB2006

Skräddarsydd utbildning

Delrapport seminarier och workshops
Projekt Stockholms miljöhandbok

Lotta Hansson och Tiina Rantanen
2006-10-05

Sammanfattning

Projektet Stockholms miljöhandbok initierades av miljöförvaltningen och konsumentförvaltningen i Stockholms stad med medel från Kompetensfonden. Det övergripande målet med projektet var att underlätta för stadens anställda att omsätta Stockholms miljöprogram från ord till handling. I projektet har det producerats en miljöhandbok, en utbildningsmodell och ett metodstöd. Dessutom har det arrangerats skraddarsydda utbildningar i form av seminarier och workshops, vilka den här delrapporten handlar om.

På seminarier och workshops deltog sammanlagt 903 personer. Seminarierna handlade om miljö- och hälsofarliga kemikalier, hållbar matkonsumtion, energi och källsortering. Seminarierna innehöll dels fakta om miljöproblem, dels konkreta lösningar om hur stadens verksamheter kan minimera sin negativa miljöpåverkan. De flesta av deltagarna har varit mycket nöjda med upplägget. De flesta anser att de har fått bra verktyg för att arbeta vidare med frågorna när de kommer tillbaka till sin arbetsplats.

Vid flera seminarier erbjöds deltagarna att träffas igen, i mindre grupp, för att fortsätta diskutera de aktuella ämnena. Dessutom arrangerades sex fristående workshops. Behovet av att diskutera hur verksamheterna kan arbeta för att nå miljömål var större än att förvärva mer miljökunskap. Den workshop som var populärast handlade om miljöombudets roll och hur man kan engagera andra.

I projektet har vi kunnat konstatera att det är mycket värdefullt för oss som planerar och arrangerar utbildningar att föra en kontinuerlig dialog med målgruppen. Det är viktigt att lyssna in målgruppens faktiska behov och önskemål och att få dem att känna sig delaktiga i processen. Därför har vi jobbat kontinuerligt med utvärderingar i projektet.

Deltagare från utbildningarna har fortsatt att efterfråga fler seminarier och workshops. Det behövs kontinuerlig utbildning i både större och mindre grupper. Enstaka utbildningstillfällen får antagligen endast en begränsad effekt. För att nå stadens miljömål krävs inte bara kunskap om miljöproblem, miljömål och stadens organisation. För att fler ska bli motiverade att omsätta kunskapen från ord till handling, krävs inspiration och personligt stöd från stadens ledning.

Inledning

Ett av Stockholm stads övergripande mål är att göra Stockholm till en ekologiskt hållbar storstad. För att uppnå målet antog kommunfullmäktige 2003 Stockholms miljöprogram som gäller till och med 2006. Miljöprogrammet är ett styrdokument med tydligt definierade mål som ska uppnås under programperioden. Varje förvaltning och bolag inom Stockholms stad ansvarar för att identifiera vilka mål de har rådighet över och vilka mål som berör just deras verksamhet. Varje förvaltning ska sedan ta fram förslag på åtgärder.

Under pågående programperiod har det från både stadsdelsförvaltningarna och andra förvaltningar och bolag framkommit att mer stöd och resurser behövs för att lyckas genomföra kommunfullmäktiges uppdrag. Projektledningen för Stockholms miljöprogram märker efter ett stort antal genomförda möten att anställda inom staden har svårt att veta hur de kan omsätta målen i miljöprogrammet till konkreta åtgärder och hur kunskapen om miljöarbetet kan förmedlas vidare internt. Det gäller såväl anställda som är väl insatta i miljöfrågorna, som övriga anställda inom staden. Det har saknats ett samlat verktyg och stöd för verksamheternas miljöarbete.

Miljöförvaltningen, konsumentförvaltningen, stadsdelsförvaltningar och andra förvaltningar och bolag får idag fler förfrågningar om utbildning än tidigare. Förfrågningarna kommer från anställda i stadsdelsförvaltningar, fackförvaltningar och bolag. I dagsläget avsätter inte staden tillräckligt med resurser för att erbjuda alla utbildning i praktiskt miljöarbete.

Projektet *Stockholms miljöhandbok* initierades av miljöförvaltningen tillsammans med konsumentförvaltningen i Stockholms stad. Det övergripande målet med projektet var att underlätta för stadens anställda att omsätta Stockholms miljöprogram från ord till handling och genom det bidra till att uppfylla målen i miljöprogrammet. Projektet finansierades med medel från Kompetensfonden.

Den primära målgruppen för projektet har varit miljöombud eller motsvarande på förvaltningar och bolag, Agenda 21/miljösamordnare och konsumentvägledare. Men även andra anställda i staden har bjudits in till seminarier och andra aktiviteter. Målgruppen har i sin verksamhet ett uttalat ansvar för att sprida miljöinformation och även motivera sina kollegor och stadens invånare att arbeta med miljöförbättrande åtgärder.

Syften med projektet var att målgruppen och andra anställda skulle

- erbjudas kompetensutveckling inom miljöområdet och förstå hur allas insatser, stora som små, kan medföra miljöförbättringar.
- bli motiverade och arbeta för stadens miljömål i sin egen verksamhet.
- få ökad inblick i hur stadens organisation kring miljöarbetet fungerar och vem som ansvarar för vad.
- kunna göra prioriteringar och arbeta med de mål i Stockholms miljöprogram som respektive verksamhet har rådighet över.

I projektet har det producerats en miljöhandbok, en utbildningsmodell och ett metodstöd. Det har också arrangerats seminarier och workshops. Den här delrapporten handlar om den pedagogiska arbetsmetod som utvecklats vid arbetet med seminarier och workshops. Arbetet inför, under och efter utbildningsinsatser har utvärderats kontinuerligt och tagits till vara inför efterföljande utbildningar och aktiviteter. Arbetet med seminarier och workshops har skett i samarbete med målgruppen och andra aktörer i staden.

Resultat

I projektet arrangerades 6 inspirationsseminarier, 3 seminarieuppföljningar och 6 workshops under perioden 2005-11-01 till 2006-05-23. Sammanlagt deltog 903 personer varav 835 på inspirationsseminarier, 23 på seminarieuppföljningar och 45 på workshops. Seminarierna innehöll fakta om miljöproblem och konkreta lösningar på problemen. På seminarierna har också exempel på bra miljöarbete i staden presenterats. Föreläsare på seminarier och workshops har varit sakkunniga från stadsdelsförvaltningar, fackförvaltningar, bolag, föreningar, organisationer och universitet.

Seminarier

Tre seminarier handlade om miljö- och hälsofarliga kemikalier och övriga tre om hållbar matkonsumtion, energi och källsortering. Sammanlagt deltog 841 personer varav 391 personer, 46 %, kom från den primära målgruppen. Fördelningen per seminarium framgår av diagram 1. Den 1 november och 10 maj arrangerades seminariet *Miljö- och hälsofarliga kemikalier i vardagen*, 31 januari *Miljömärkningar för bättre hälsa*, 24 februari *Visst ska vi äta gott – men inte torsk, jätteräkor och palmolja*, 19 april *Det är lätt – att sortera rätt!* och 3 maj *Spara energi – få pengar över till annat* (bilaga 1a-1f).

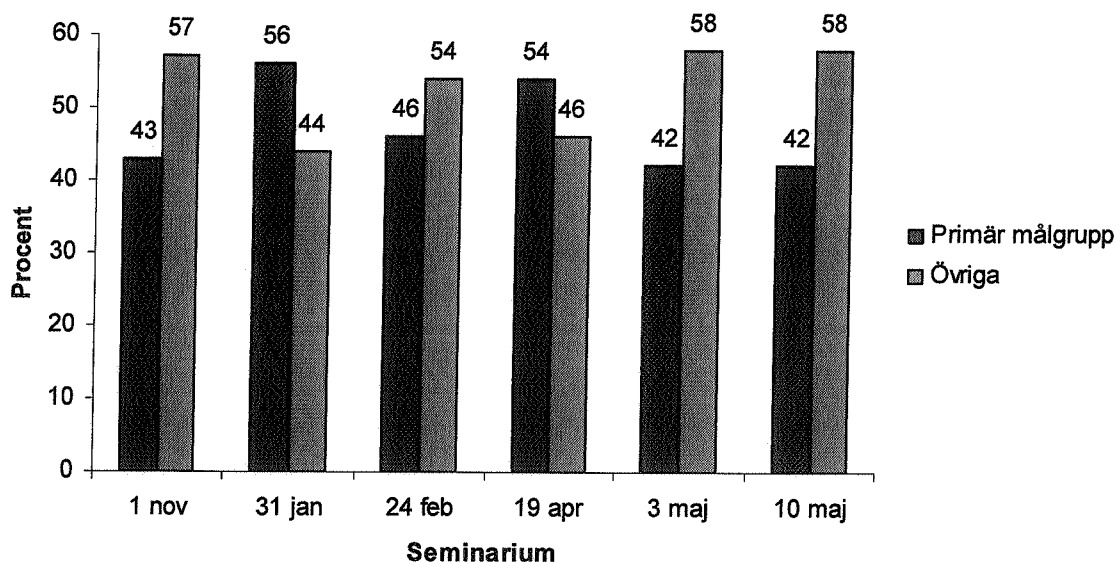

Diagram 1, Fördelning över primär målgrupp och övriga deltagare på seminarier. Den primära målgruppen bestod av miljöombud, agenda-21/miljösamordnare och konsumentvägledare. 1 november och 10 maj *Miljö- och hälsofarliga kemikalier i vardagen*, 31 januari *Miljömärkningar för bättre hälsa*, 24 februari *Visst ska vi äta gott – men inte torsk, jätteräkor och palmolja*, 19 april *Det är lätt – att sortera rätt!* och 3 maj *Spara energi – få pengar över till annat*.

Förberedelserna inför varje seminarium var omfattande. Alla föreläsare bjöds in till ett förmöte för att diskutera målsättning, innehåll, upplägg och för att få kännedom om seminariernas målgrupp. Det här medförde att föreläsarna var väl förberedda på seminarierna och att onödiga upprepningar undveks. Det medförde också att det ofta uppstod en dialog mellan föreläsarna och även mellan föreläsare och publik.

Seminarierna innehöll två moment, dels fakta om miljöproblem, dels konkreta råd om hur stadens verksamheter kan minimera sin negativa miljöpåverkan. Idén till uppdelningen föddes vid det första seminariet *Miljö- och hälsofarliga kemikalier i vardagen* som arrangerades den 1 november 2005. På seminariet föreläste en biokemist från Karolinska Institutet om miljögifternas historia. Genom att på ett pedagogiskt sätt visa likheter i de kemiska formlerna för olika miljögifter fångade han intresset även hos de som hade dåliga eller inga kunskaper om kemi. Seminariet avslutades med att en representant från Svenska Naturskyddsföreningen berättade om oberoende miljömärkningar och hur det går att undvika miljö- och hälsofarliga kemikalier. Lokalen blev proppfull när 130 personer kom, men trots att det var trångt var deltagarna mycket nöjda när de gick därifrån.

Även Seminariet *Miljömärkningar för bättre hälsa* var välbesökt. 200 personer fick lyssna till föreläsare från organisationerna Världsnaturfonden (WWF), SIS-miljömärkning (Svanen och EU-blomman) och TCO-development (Tjänstemännens Central Organisation) samt konsultfirman Ecoprofits. I utvärderingarna framkom det att deltagarna tyckte att informationen om miljömärkningar var mest intressant. Deltagarna hade velat höra mer om miljögifter, kemikalier i vardagen samt vilka kemikalier som bör undvikas. Även miljökrav i upphandlingar och återvinning var områden som deltagarna gärna hade fördjupat sig i.

Seminariet om hållbar matkonsumtion *Visst ska vi äta gott – men inte torsk, jätteräkor och palmolja* var populärast. Sammanlagt kom 213 personer. Föreläsarna kom från WWF, Forest Stewardship Council (FSC), Svenska Naturskyddsföreningen (SNF) och Konsument Föreningen (KF). En stor del av deltagarna kände redan till problemen med överfiskning men uppskattade ändå att få lära sig mer om vilka fiskar och skaldjur som inte hotas av överfiske. Miljöproblem vid odling av jätteräkor och produktion av palmolja var det betydligt färre som kände till, men då palmolja ingår i så många livsmedel uppskattade deltagarna att få lära sig mer. Vidare uppskattade åhörarna att få veta mer om "Ät S.M.A.R.T" som är ett utbildningsmaterial om hållbar konsumtion som producerats av Stockholms läns landsting. Några av deltagarna hade velat få större kunskaper om hur det går att laga ekologisk mat och samtidigt hålla budget. Utvärderingen visade också att flera av deltagarna tyckte att seminariet var lite väl faktaspäckat och att de därför hade svårt att tillgodogöra sig all information.

På seminariet *Det är lätt - att sortera rätt!* kom ett hundratal besökare och lyssnade på föreläsare från renhållningsförvaltningen, Stockholm vatten AB, upphandlingsenheten på stadsledningskontoret, projekt Sortera Mera och Liljeholmens stadsdelsförvaltning som infört källsortering på 95 % av enheterna. Goda exempel från Liljeholmen och information om hur avfall ska tas omhand och sorteras var särskilt uppskattade inslag. Även Sortera Meras sopsorterartävling roade många. Många ville veta mer om den kommande upphandlingen och om hur det går till att beställa kärl för källsortering.

Till seminariet *Spara energi – få pengar över till annat* kom 67 personer. Föreläsarna kom från Sveriges Television, projekten Energicentrum, Klimatjakten, Klimatakuten, Energismart, Konsumera smartare och Stockholm Mobilitet. Föreläsningen om växthuseffekten och presentationer om de olika projekten var speciellt uppskattade. Flera deltagare hade velat få mer information om konkreta energispartips.

Inför seminarierna om energi och källsortering var det betydligt färre som anmälde sig. Det beror antagligen på att april och maj är seminarietäta månader. Extra marknadsföringsinsatser gjordes för att få upp deltagarantalet vilket bidrog till att fler anmälningar kom in.

Seminarieriet *Miljö- och hälsofarliga kemikalier i vardagen* blev så populärt att det arrangerades igen men då i en något annorlunda tappning. Samma föreläsare från Karolinska Institutet anlätades igen. En föreläsare från Ecoprofits gjorde också sitt andra framträdande. Fördjupade kunskaper om miljögifter och deras påverkan på hälsa och miljö intresserade många. Många deltagare hade velat få konkreta tips om vad det finns för gifter i olika produkter samt hur man kan undvika dem. Vid förberedelserna inför seminariet ombads föreläsaren från Ecoprofits att disponera halva tiden åt att berätta om miljömärkningar och hållbar konsumtion, men endast en minut ägnades åt ämnet.

Seminarierna om miljö- och hälsofarliga kemikalier (1 november, 31 januari och 10 maj) arrangerades i samarbete med projekt Miljöanpassad upphandling, delprojekt Giftfria varor, vilket är en av förklaringarna till att hälften av seminarierna hade det temat. En annan förklaring är att det var många som efterfrågade en repris eller fler seminarier om kemikalier, hälsa och konsumtion.

På seminarierna var andelen kvinnor betydligt högre än andelen män (diagram 2). Antagligen beror det på att många av deltagarna var anställda i stadsdelsförvaltningar inom den sociala sektorn (diagram 3-9). Antalet män på seminarierna varierade betydligt mindre, från 23 till 39 st, än vad antalet kvinnor varierade, från 41 till 179 st. Andelen kvinnor var ungefär fyra gånger så många som männen på seminarierna om konsumtion. Statistiken är inte förvånande eftersom kvinnor under många år varit mer intresserade av konsumtionsfrågor än män.

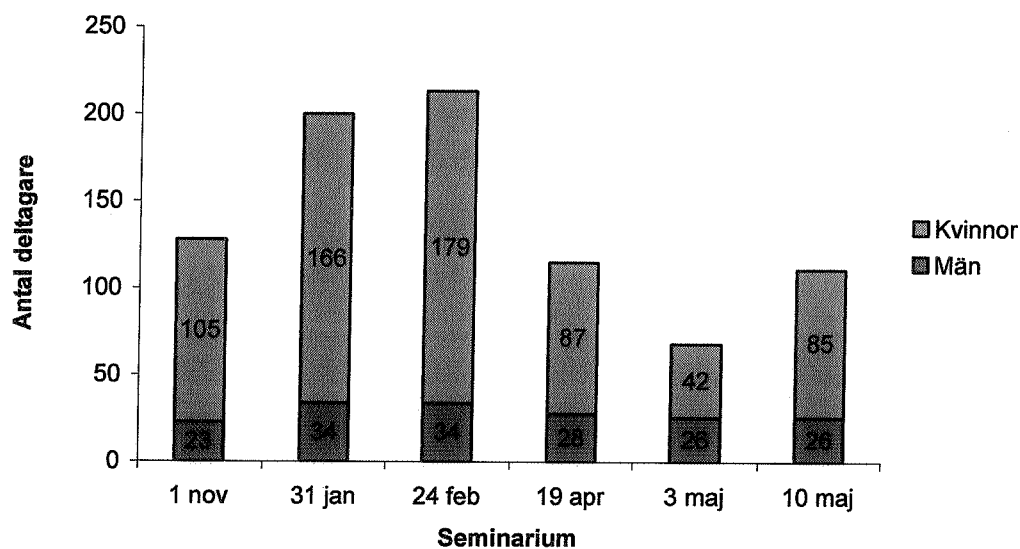

Diagram 2, Andel kvinnor respektive män på seminarier

En majoritet av deltagarna på seminarierna kom från stadsdelsförvaltningar (diagram 3-8). Den näst största gruppen kom från fackförvaltningar och bolag. Övriga deltagare kom från organisationer och näringsliv. Andelen deltagare från fackförvaltningar och bolag ökade stadigt från 11 % vid det första seminariet till 33 % på det femte seminariet och 27 % på det sista seminariet. Från fackförvaltningar och bolag kom många informatörer.

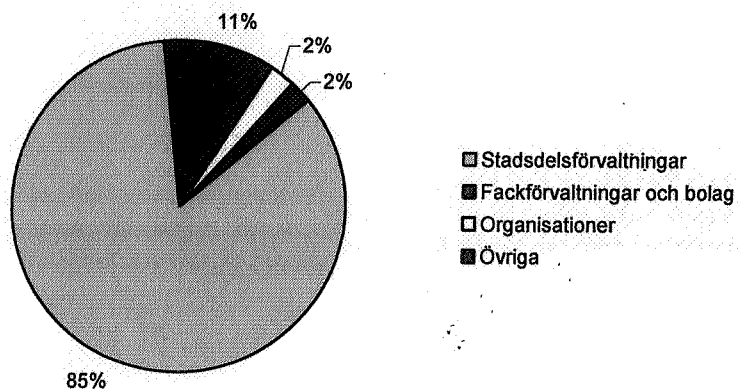

Diagram 3, Seminarium *Miljö- och hälsofarliga kemikalier i vardagen*, 2005-11-01, deltagarfördelning

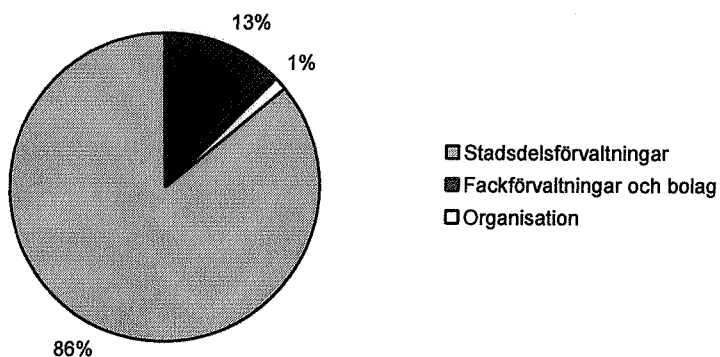

Diagram 4, Seminarium *Miljömärkningar för bättre hälsa*, 2006-01-31, deltagarfördelning

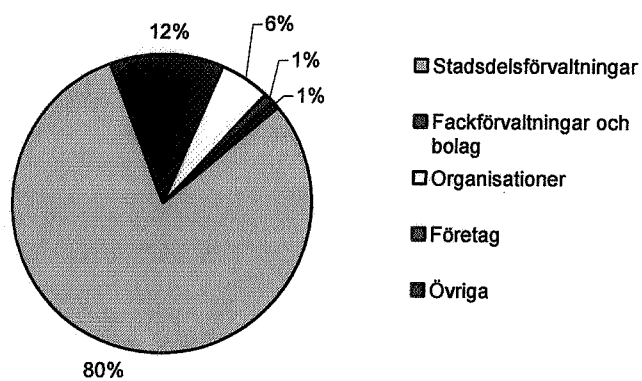

Diagram 5, Seminarium *Visst ska vi äta gott – men inte torsk, jätteräkor och palmolja*, 2006-02-24, deltagarfördelning

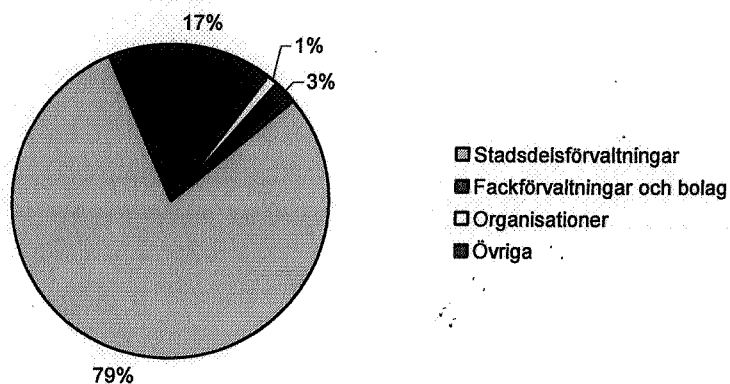

Diagram 6, Seminarium *Det är lätt – att sortera rätt!*, 2006-04-19, deltagarfördelning

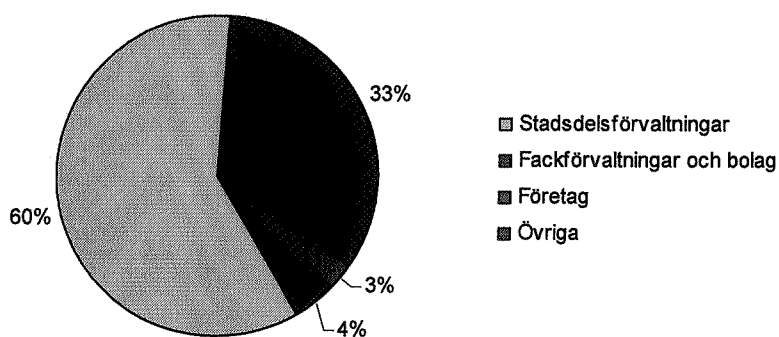

Diagram 7, Seminarium *Spara energi – få pengar över till annat*, 2006-05-03, deltagarfördelning

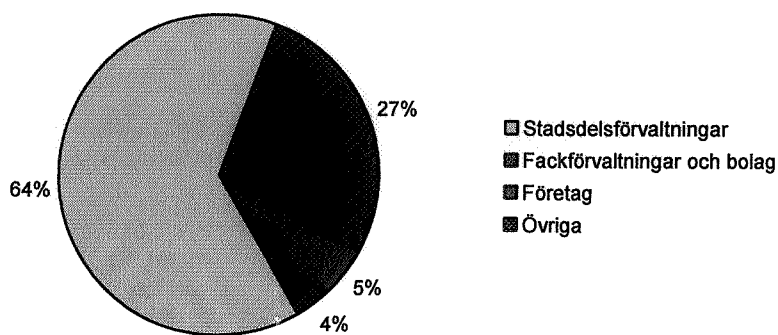

Diagram 8, Seminarium *Miljö- och hälsofarliga kemikalier i vardagen*, 2006-05-10, deltagarfördelning

Från stadsdelsförvaltningarna kom ca 75 % från social omsorg och ca 25 % från administration (diagram 9). Resultatet är rimligt med tanke på tjänstefördelningen inom stadsdelsförvaltningarna. Bland deltagarna fanns 7 upphandlare och inköpsansvariga, 3 controllers, 29 enhetschefer och en direktör.

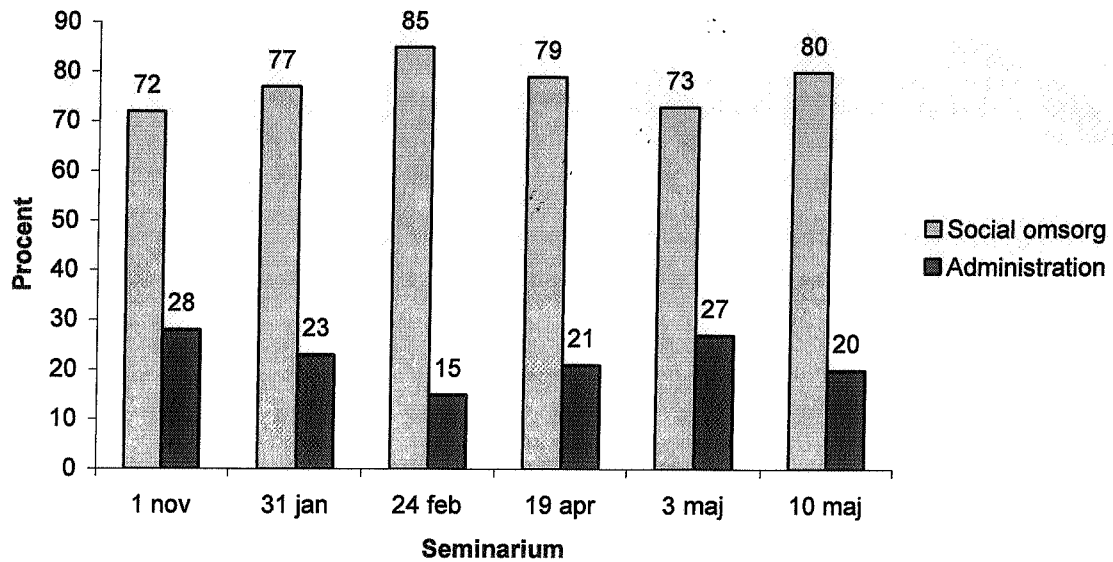

Diagram 9, Stapeldiagram över anställda i stadsdelsförvaltningar fördelat över vilka som arbetar inom social omsorg respektive administration.

Flera av seminariedeltagarna återkom vid upprepade tillfällen (diagram 10). 98 personer kom på två seminarier. En person deltog på alla seminarier.

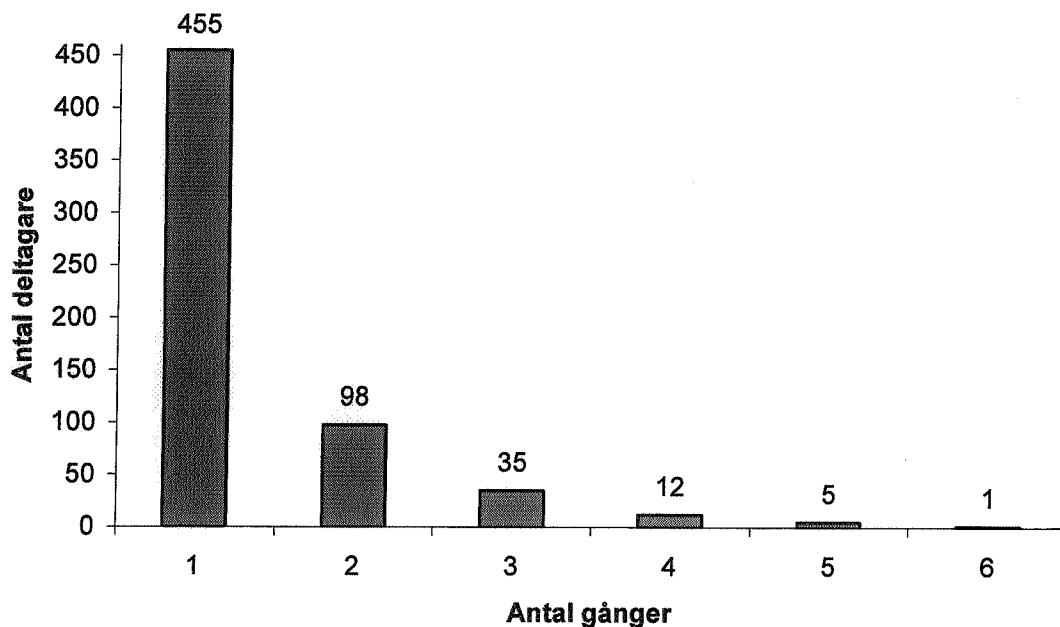

Diagram 10, Flera av seminariedeltagarna återkom vid upprepade tillfällen. Diagrammet visar hur många personer som deltog en gång, två gånger osv.

Skriftlig utvärdering från seminariedeltagarna saknas från det första seminariet, den 1 november, men ett 20-tal personer hörde av sig spontant via telefon och e-post för att tacka för ett roligt och matnyttigt seminarium. Från det andra seminariet finns en mindre skriftlig utvärdering med spontana kommentarer som har redovisats ovan.

För de fyra sista seminarierna ställdes frågor med svarsalternativ enligt nedan (tabell 1). Det fanns även möjlighet att lämna spontana synpunkter vilka här redovisats ovan där seminarierna har beskrivits.

En övervägande majoritet tyckte att seminarierna var givande, att de lärt sig något nytt och att de kommer att ha nytta av informationen i sitt arbete. Endast ett fåtal personer ansåg att seminarierna inte hade varit givande, att de inte lärt sig något nytt eller att de inte kommer att ha nytta av informationen i sitt arbete.

	24 feb	19 3 maj april	10 maj	
Var seminariet givande?				
Ja mycket	83,5	69,4	60,0	76,1
Ganska	12,4	27,8	25,0	22,4
Nej, inte alls	0	0	0	1,5
Inget svar	4,1	2,8	15,0	0
Lärde du dig något nytt?				
Ja mycket	66,9	38,9	40,0	64,2
Något	20,7	55,6	45,0	29,9
Nej	0	1,4	0	1,5
Inget svar	12,4	0	15	4,5
Kommer du att ha nytta av informationen i ditt arbete?				
Ja mycket	47,9	56,9	40,0	23,9
Något	47,1	38,9	52,5	62,7
Nej	0,8	1,4	0	7,5
Inget svar	4,1	2,8	7,5	6
Verksam som				
Miljöombud	43,8	62,5	52,5	53,7
Verksamhets ansvar	3,3	5,6	5,0	1,5
Miljö/A21-samordnare	4,1	2,8	5,0	3,0
Konsumentvägledare	3,3	0,0	5,0	1,5
Upphandlare	3,3	1,4	2,5	1,5
Vaktmästare/intendent		2,8	5,0	1,5
Annan funktion	30,6	22,2	25	32,8
Inget svar	11,6	2,8	0	4,5
Andel deltagare som deltog i utvärderingen				
	56,8	63,2	58,8	60,4

Tabell 1, Utvärderingsresultat av seminarier. Siffrorna är angivna i procent.

Uppföljande workshops

Vid seminarierna *Visst ska vi äta gott – men inte torsk, jätteräkor och palmolja* (24 feb), *Det är lätt – att sortera rätt!* (19 april) och *Miljö- och hälsofarliga kemikalier i vardagen* (10 maj), erbjöds seminariedeltagarna möjlighet att delta i uppföljande workshops (bilaga 2a-c).

Antalet deltagare på uppföljningar var:

Visst ska vi äta gott – men inte torsk, jätteräkor och palmolja, 5 st

Det är lätt – att sortera rätt!, 9 st

Miljö- och hälsofarliga kemikalier i vardagen, 9 st

Syftet med workshops var att ge deltagarna ytterligare motivation för att arbeta med de miljöfrågor som togs upp på seminarierna, samt att hitta praktiska lösningar som kan fungera på deras egna arbetsplatser. Deltagarna träffades i små grupper där det var lätt för alla att komma till tals. Träffarna gav tillfälle att berätta om vilka tankar seminariet hade väckt hos var och en samt ställa frågor till utbildningscoacher och inbjudna sakkunniga.

Vid två av dessa tre workshops var de medverkande sakkunniga samma personer som hade föreläst på själva seminariet. Det var ett uppskattat upplägg, då många av seminariedeltagarna ville lära sig mer om de aktuella ämnena.

Inför seminarieuppföljningarna förberedde projektets utbildningscoacher samtalsformerna och praktiska gruppövningar i samarbete med en konsult som har en lång erfarenhet av pedagogiskt arbete.

Fristående workshops

Under våren anordnades 6 stycken workshops för stadens miljöombud och andra miljöintresserade. Syftet var att ta tillvara på de anställdas erfarenheter inom miljöarbetet och samtidigt ge vägledning och praktiska tips för deras fortsatta arbete (bilaga 3).

Workshop-grupper bildades för verksamhetsområdena förskola och äldreomsorg. Syftet var att komma åt verksamhetsspecifika problem och lösningar och därför blandades inte personal från de olika verksamhetsområdena. Personal från förskola (10 st) träffades vid två tillfällen, likaså personal från äldreomsorg (11 st). De flesta deltagare var miljöombud på sina arbetsplatser.

Vid de första träffarna diskuterade respektive grupp, tillsammans med utbildningscoacherna från projektet, vilka problem och möjligheter inom miljöarbetet som finns på arbetsplatserna. För att få fram det som deltagarna tyckte var viktigt och vad de ville få hjälp med i sitt dagliga miljöarbete, användes pedagogiska gruppövningar kring följande frågeställningar: Vad vill jag ska bli bättre på min arbetsplats? Vad känns omöjligt och varför? Varför är det roligt och viktigt med miljöarbete? Vad är lätt att åtgärda? Vilka tips och erfarenheter kan vi byta med varandra?

Utifrån de frågor och önskemål som kom upp vid den första workshopen bjöds sakkunniga personer in för att medverka vid workshop nummer två. Fokus vid dessa workshops var att få svar på frågor, få ny kunskap och praktiska tips på hur man kan förbättra miljöarbetet på arbetsplatsen.

Samtalsformerna och praktiska gruppövningar för workshops förbereddes av projektets utbildningscoacher i samråd med en konsult med en lång erfarenhet av pedagogiskt arbete.

Flera problem och lösningar som kom upp vid workshops visade sig vara intressanta för personal inom såväl barnomsorg som äldreomsorg. Områden av störst intresse var:

Källsortering: Hur får vi den att fungera? Vem har ansvaret på arbetsplatsen? Vem ansvarar för hämtningen och hur fungerar den egentligen? Dessutom ville många lära sig mera om hur man källsorterar. Personal från äldreomsorgen ville till exempel lära sig mera om hantering av läkemedelsrester och kemikalier. Personal inom barnomsorgen hade däremot oftare brist på lämpliga utrymmen för källsortering.

Inköp: Det förekom blandade åsikter om hur inköp av ekologiska livsmedel fungerar. Vad innebär upphandlingsavtalen i Stockholms stad? Många upplevde det som svårt att få verksamheterna att köpa mer ekologiska produkter och att de ofta var för dyra. Deltagarna ville veta mer om hur man får miljön, hälsan och budgeten att gå ihop. Ett begränsat utbud, och/eller bristen på information om produkterna är miljöanpassade upplevde många som ett problem. Gemensamt för de arbetsplatser där andelen inköpta ekologiska livsmedel och övriga miljömärkta varor är stor redan idag är att verksamhetscheferna på de arbetsplatserna är engagerade i det interna miljöarbetet.

Hur man engagerar andra: Många miljöombud och miljöengagerade upplevde att det ofta är svårt att engagera sina medarbetare i miljöarbetet på den egna arbetsplatsen. På workshops ägnades mycket tid åt att diskutera hur man kan lyckas få sina kollegor att ändra sin negativa inställning till miljöarbete. Workshopdeltagarna efterfrågade bland annat bra argument som kan hjälpa deras kollegor att tänka om.

Under april hölls två workshops som handlade enbart om miljöombudets roll och hur man engagerar sina medarbetare. Dessa workshops var de populäraste och lockade många miljöombud. Sammanlagt kom 24 deltagare; förutom från förskola och äldreomsorg, från skola och daglig verksamhet.

Vid första träffen kartlade gruppen gemensamt, under diskussioner och övningar, miljöombudens glädjeämnen och avigsidor. Vilket ansvar har ett miljöombud på arbetsplatsen? Hur mycket måste man kunna om miljö? Och varför kan det vara svårt att få med alla kollegor på "miljötåget" samtidigt? Vad bör man tänka på när man försöker förändra beteenden i en grupp?

Temat för träff nummer två var lösningar och praktiska tips. Utbildningscoacherna presenterade ett antal verktyg som man kan arbeta med för att öka engagemanget hos arbetskamrater. Hur kan jag väcka intresset för miljöfrågor hos mina kollegor? Hur ska jag presentera mitt miljöärende vid nästa arbetsplatsmöte så att folk lyssnar på mig?

Mycket fokus låg på att man inte behöver kunna allt om miljö för att vara miljöombud. Det viktiga är att få sina medarbetare att känna sig delaktiga i miljöarbetet och att få alla att känna att det kan vara roligt – att det man gör är betydelsefullt.

Utbildning: Vid alla workshops förekom önskemål om flera utbildningar. Det fanns önskemål om utbildning i grundläggande miljökunskap, fördjupningskurser och utbildningar om hur verksamheterna kan arbeta för att få miljöarbetet att fungera.

Slutsatser

I projektet har vi kunnat konstatera att det är mycket värdefullt för oss som planerar och arrangerar utbildningar att föra en kontinuerlig dialog med målgruppen. Det är viktigt att lyssna in målgruppens faktiska behov och önskemål och att få dem att känna sig delaktiga i processen.

Stockholms stad är en enormt stor arbetsplats och utbildningsbehoven bland stadens anställda varierar mycket. Det handlar om att nya forskningsrön och resultat omkullkastar tidigare lärdomar eller att politiska beslut medför förändrade prioriteringar inom stadens miljöarbete. Men det handlar också om att grundinställningen och utbildningsnivån hos stadens anställda varierar med tiden.

Seminarier som arrangerades inom projektet var den aktivitet som lockade flest deltagare. Det hade aldrig varit möjligt att nå så många på en så kort tid utan ett nära och bra samarbete med agenda 21-nätverket, konsumentvägledarnätverket, informatörer och andra nätverk som konsumentförvaltningen ingår i. När det var möjligt planerades seminarier tillsammans med agenda-21 nätverket, men på grund av den korta projektperioden var det inte alltid möjligt.

Att lägga ner tid på förberedelser inför seminarierna var väl investerad tid. Att de flesta föreläsarna var väl förberedda, insatta i målsättning för respektive seminarium, innehåll och upplägg samt hade god kännedom om målgruppen bidrog till en god kvalitet på seminarierna. Föreläsarna hade också en bra dialog med publiken, vilket skapade intresse hos åhörarna att delta på fler utbildningar och aktiviteter.

Innehållet i seminarierna fungerade bra för att uppnå målet att underlätta det interna miljöarbetet. Seminarierna innehöll två moment, fakta om miljöproblem samt konkreta råd om hur verksamheterna i staden kan minimera negativ miljöpåverkan. En hög andel av seminariedeltagarna har varit mycket nöjda med upplägget. De flesta anser att de har fått bra verktyg för att arbeta vidare med frågorna när de kommer tillbaka till sin arbetsplats (tabell 1).

Vid alla seminarier och workshops har det serverats Krav- och rättvisemärkt förtäring. De flesta aktiviteter i projektet arrangerades på svanmärkta konferensanläggningar. Att vi har föregått med gott exempel har ökat förtroendet för utbildningsverksamheten.

Uppföljande och fristående workshops som arrangerades blev också mycket uppskattade. Till workshops inbjöds en sakkunnig person som deltagarna kunde ställa frågor till. Mycket av diskussionerna handlade också om organisatoriska problem som helt eller delvis bromsar verksamheternas arbete för att nå olika miljömål. Behovet av att diskutera hur verksamheterna kan arbeta för att nå miljömål var större än att förvärva mer fakta inom ämnesområdet. Den workshop som var populärast handlade om miljöombudets roll och hur man engagerar andra.

Antalet deltagare på workshops var ganska litet. En orsak till detta kan ha varit den sena marknadsföringen som skulle ha kunnat fungera effektivare. På grund av sena utskick och den långsamma interna postgången, vet vi att flera potentiella deltagare fick sina inbjudningar för sent. Många inbjudningar skickades med internpost på grund av att många anställda i staden inte har e-postadress.

Däremot blev träffarna extra givande för dem som faktiskt deltog. På grund av de små grupperna fick alla som så önskade sina röster hörda. Deltagare som inte var vana att prata inför större grupper behövde inte känna sig obekväma.

Några workshops överlappade med olika utbildningar som hölls i stadsdelarna. Utbildningscoacherna var medvetna om det, men på grund av den korta projekttiden var möjligheten att välja andra datum för workshops begränsat.

Deltagare på utbildningar har fortsatt att efterfråga fler seminarier och workshops. Om projekttiden hade varit längre hade vi kunnat arbeta mer kontinuerligt tillsammans med målgruppen och följa deras arbete. Dessutom hade vi kunnat utbilda fler personer. Det behövs kontinuerlig utbildning i både större och mindre grupper. Enstaka utbildningstillfällen får antagligen endast en begränsad effekt.

För att nå stadens miljömål krävs inte bara kunskap om miljöproblem, miljömål, konkreta lösningar på miljöproblem och om stadens organisation. För att fler ska bli motiverade att omsätta kunskapen från ord till handling krävs inspiration och personligt stöd från stadens ledning.

Konsumentförvaltningen

Miljöförvaltningen

PROJEKT MILJÖANPASSAD UPPHANDLING/DELPROJEKT GIFTFRIA VAROR
PROJEKT STOCKHOLMS MILJÖHANDBOK

Bilaga 1a

Inbjudan till seminarium:

Miljö- och hälsofarliga kemikalier i vardagen

Finns det allergiframkallande ämnen i tvålen? Kan du bli sjuk av att jobba vid datorn? Överallt i vår närmiljö finns kemikalier. Många av de varor vi använder dagligen innehåller hälsofarliga ämnen som kan orsaka astma, cancer, hormonstörningar och skada miljön.

Foster drabbas avgifterna redan i livmodern och barn får i sig hälsofarliga ämnen via modersmjölk.

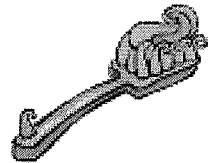

Miljö- och hälsofarliga ämnen

Vad innehåller tandkrämen? Vilka hälsofarliga ämnen kan finnas i en stol?

Mats Andersson, som tidigare hållit flera uppskattade föreläsningar i staden, berättar om miljö- och hälsofarliga ämnen som vi alla möter i vardagslivet.

Mats Andersson sätter ofta miljögifternas effekter i fokus i sin dagliga undervisning i biokemi vid Karolinska Institutet.

Oberoende miljömärkningar som hjälper dig

Det behöver inte vara svårt att leva mer miljövänligt. Att handla miljömärkta varor är ett sätt. Finns det miljömärkta blöjor och diskmaskiner? Pia Aspegren presenterar undersökningen "Barnet, hälsan och miljön" som visar att många vanliga barnvårdsprodukter innehåller ämnen som påverkar miljö och hälsa negativt. Pia Aspegren berättar också om oberoende miljömärkningar och hur du kan undvika miljö- och hälsofarliga ämnen. Pia Aspegren arbetar i Svenska Naturskyddsföreningens kemikalienätverk.

Seminariet riktar sig till personal inom förskola, öppen förskola, skola, äldreomsorg, socialtjänsten, inköpare, upphandlare, miljöombud, agenda-21 samordnare, konsumentvägledare m.fl.

Datum: 1 november

Tid: kl. 8.30 – 12.00

Kaffe och smörgås serveras vid registrering kl 8.00- 8.30

Plats: Kompetensfonden, Hantverkargatan 25A, 9 tr

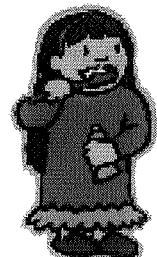
Arrangör: konsumentförvaltningen och miljöförvaltningen, Stockholms stad

Anmälan till seminariet görs till Lotta Hansson

på e-post: lotta.hansson@stadshuset.stockholm.se eller telefon: 08-508 43 075

Frågor om seminariet besvaras av Lotta Hansson och Sara Ravan

på e-post: sara.ravan@miljo.stockholm.se eller telefon: 08-508 22 017

Konsumentförvaltningen Miljöförvaltningen

PROJEKT MILJÖANPASSAD UPPHANDLING/DELPROJEKT GIFTFRIA VAROR
PROJEKT STOCKHOLMS MILJÖHANDBOK

Bilaga 1b

INBJUDAN TILL SEMINARIUM OM MILJÖMÄRKNINGAR:

Miljömärkningar för bättre hälsa

Många av de varor vi använder dagligen innehåller hälsofarliga ämnen som kan orsaka astma, cancer, hormonstörningar och skada miljön. Men det behöver inte vara svårt att leva mer hälsosamt och miljövänligt. Att handla miljömärkta varor är ett sätt.

Är du försiktig när du köper tandkräm?

Äter du okända svampar? Antagligen inte. Lika försiktig borde du vara när du väljer tandkräm. Magnus Hedenmark, miljökonsult från Ecoprofits, berättar om försiktighetsprincipen och märkningarna Bra Miljöval, Svanen och EU-blomman. Magnus jobbar med internationella miljöorganisationer och andra organisationer som fasar ut miljögifter.

Bra Miljöval

Kan du bli sjuk av att prata i mobiltelefonen?

Susanna Frey Garpås och Ulrika Bergman från TCO Development berättar om hur du kan minimera miljö- och hälsoriskerna när du köper datorer, mobiltelefoner och annan kontorsutrustning, vad TCO-märkningen betyder samt vilka TCO-märkta produkter som finns att köpa. Susanna jobbar med marknadsföring av kvalitets- och miljömärkningen och Ulrika är ansvarig för utveckling av TCO:s miljökrav.

Finns det gifter i ditt skrivbord?

Känner du till att ditt val av trä möbler har betydelse för om orangutanger och andra djur utrotas eller inte? Lena Dahl från Världsnaturfonden, WWF, berättar om vad FSC-märkningen står för och den mängd FSC-märkta varor som finns på marknaden. Lena är certifieringsansvarig på skogsavdelningen på WWF och WWF:s representant i FSC Sveriges styrelse.

Datum och tid: Tisdag 31 januari, kl. 08.30-12.00.

KRAV- och rättvisemärkt kaffe och macka serveras från kl. 08.00

Plats: Hasselbacken, Hazeliusbacken 20, Djurgården

Kostnadsfritt.

Seminarieriktat sig till: Upphandlare, miljöombud, inköpare, agenda-21 samordnare, konsumentvägledare, verksamhetsansvariga, personal inom örskola, öppen förskola, skola, äldreomsorg, socialtjänsten, m.fl.

Anmälan till seminariet görs till Sara Ravan senast tisdag 24 januari på e-post: sara.ravan@miljo.stockholm.se eller tel: 508 22 017.

Frågor om seminariet besvaras av Lotta Hansson och Sara Ravan på e-post: lotta.hansson@stadshuset.stockholm.se eller tel: 508 43 075

Projekt *Stockholms miljöhandbok* och *Miljöanpassad upphandling* finansieras med medel från Kompetensfonden.

Inbjudan till seminarium om miljömärkningar och hållbar konsumtion

Visst ska vi äta gott – men inte torsk, jätteräkor och palmolja

Fisk till middag, javisst!

Inger Näslund berättar om hoten mot den goda torsken i våra hav. Antalet torskfiskar minskar bland annat på grund av svartfiske. Hon tar också upp negativa konsekvenser vid odling av jätteräkor. Vad gör Världsnaturfonden WWF för att fiskerinäringen ska arbeta för ett hållbart fiske? Vad kan du bidra med genom att välja produkter märkta med KRAV och MSC? WWFs konsumentguide "Fisk till middag" ger dig alternativ till de utrotningshotade arterna. Inger är marinbiolog och handläggare för fisk och fiske på WWF.

Palmolja i var mans mun

Palmolja finns i många av de livsmedel vi äter dagligen. Maria Rydlund, berättar om negativa konsekvenser för människor och natur vid odling av palmolja och vilka livsmedel och andra produkter som innehåller palmolja. Maria är internationell skogshandläggare på Svenska Naturskyddsföreningen.

Lina Bergström, berättar om hållbart skogsbruk, vad FSC-märkning står för och den mängd FSC-märkta varor som finns på marknaden. Lina är informations- och marknadsansvarig på Forest Stewardship Council, FSC.

Visst går det att laga ekologisk, hälsosam mat och samtidigt hålla budget

Det behöver inte vara svårt att leva mer hälsosamt och miljövänligt. Att handla miljö- och rättvisemärkta varor är ett sätt. Pia Lindeskog berättar om hur vi kan hushålla med jordens resurser, äta hälsosamt och hålla budget. Pia är näringsexpert och chef på KF konsument. Tidigare har hon forskat i näringslära och hållbar konsumtion på Stockholms läns landsting.

Datum och tid: Fredagen den 24 februari 2006, klockan 08.30-12.00.
KRAV- och rättvisemärkt kaffe och smörgås serveras från klockan 08.00

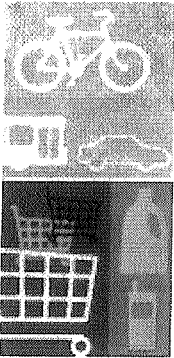
Plats: Hilton Stockholm, Slussen, Guldgränd 8
Kostnadsfritt.

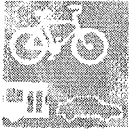
Seminarieret riktar sig till: Upphandlare, inköpare, miljöombud, agenda-21 samordnare, konsumentvägledare, verksamhetsansvariga, personal inom förskola, öppen förskola, skola, äldreomsorg, socialtjänsten, fackförvaltningar, bolag m.fl.

Anmälan: Till Lotta Hansson, senast måndag 20 februari 2006, via e-post: lotta.hansson@stadshuset.stockholm.se eller telefon: 08-508 43 075.

Frågor om seminariet besvaras av Lotta Hansson och Tiina Rantanen via e-post: tiina.rantanen@stadshuset.stockholm.se eller telefon: 08-508 43 084.

Projekt Stockholms miljöhandbok finansieras med medel från Kompetensfonden.

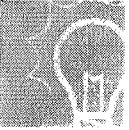
Inbjudan till seminarium om källsortering

Det är lätt – att sortera rätt!

Fråga allt du vill veta om källsortering!

Hur ska datorer och mjölkförpackningar sorteras? Vad är miljöfarligt avfall? Hur införs källsortering i en verksamhet? Vad är bra att tänka på? Personal från renhållningsförvaltningen och Stockholm Vatten AB reder ut begreppen, svarar på frågor och berättar om vad respektive förvaltning och bolag har för ansvarsområde. Föreläsare, Erica Lawesson, informationschef, och Göran Hakfors, projekthandläggare, renhållningsförvaltningen och Åsa Axelsson, miljöinformatör, Stockholm Vatten AB.

Vilket ansvar har upphandlade entreprenörer som samlar in källsorterat material?

Stefan Nordin berättar om den nya upphandlingen och om vilka krav som ställs på entreprenörer. Stefan Nordin är gruppchef på upphandlingsenheten på stadsledningskontoret.

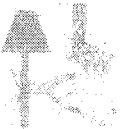
I Liljeholmen har 95 % av enheterna källsortering

Sara Ravan, agenda-21 samordnare i Liljeholmens stadsdelsförvaltning, berättar om hur hon arbetar tillsammans med enheterna när de inför källsortering. Det behöver inte heller ta mer tid att källsortera. Sara visar bilder och berättar hur förskolor och skolor integrerar källsortering i den dagliga verksamheten och det pedagogiska arbetet.

Ingenting försvinner – allt kommer igen

Det är sant. Det vi sorterar används för att tillverka nya saker. Och det är en miljardindustri. Personal från projekt *Sortera Mera!* visar vad som händer med källsorterat material som vi lämnar till återvinning.

Sopkastet och utställning med snyggt designade vardagsföremål

I pauserna och 30 minuter innan seminariet startar har du chans att testa *Sopkastet*, en rolig övning för alla leksugna. Passa också på att titta på utställningar med snyggt designade vardagsföremål och annat som tillverkats av återvunnet material.

Datum och tid: onsdag 19 april, kl. 12.30 – 16.00.

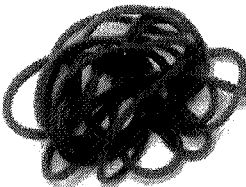
KRAV- och rättvisemärkt fika och smörgås serveras i pausen.

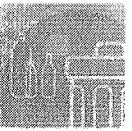
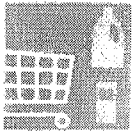
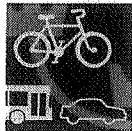
Plats Polstjärnan konferens, gamla biografen Metropol-Palais, Sveavägen 77

Seminariet riktar sig till upphandlare, inköpare, miljöombud, agenda-21 samordnare konsumentvägledare, verksamhetsansvariga, personal inom förskola, öppen förskola, skola, gruppboenden, äldreomsorg, socialtjänsten, fackförvaltningar, bolag m.fl.

Anmälan Till tel: 508 43 074 eller via e-post: lotta.hansson@stadshuset.stockholm.se senast onsdag 12 april. Ange vilket seminarium du anmäler dig till. Frågor om seminariet besvaras av Lotta Hansson, tel: 508 43 075.

Projekt Stockholms miljöhandbok finansieras med medel från Kompetensfonden.

Inbjudan till seminarium om energi och klimat

Spara energi – få pengar över till annat

Vad påverkar jordens klimat? Hur påverkar det din hälsa?

Människans hantering av naturresurser påverkar jordens väder och klimat. Martin Hedberg, meteorolog på Sveriges Television och vid Swedish Weather Center, berättar om sambanden mellan energi, klimat, hälsa, dricksvatten och extremväder samt hur de kan komma att utvecklas i framtiden.

Energicentrum – er egen energirådgivning

Fastigheters uppvärmnings- och ventilationsystem påverkar både inomhusklimat och hyreskostnad. Här får du konkreta råd om vad du själv kan göra och vilka krav er verksamhet kan ställa på er husvärd. Margot Bratt och Thomas Bäcklin, Energicentrum, miljöförvaltningen. Energicentrum drivs av miljöförvaltningen, fastighets- och saluhallskontoret och Skofastigheter i Stockholm AB.

Utsläppen från transporter kan minskas betydligt!

Nina Ekelund berättar om miljöanpassade persontransporter och om stadens nya upphandling av varutransporter. Om ett halvår kommer betydligt fler varor transporteras med miljöbilar! Nina Ekelund arbetar på miljöförvaltningen.

Konsumera smartare – minska växthuseffekten

Är det möjligt att göra energisnåla val när man handlar mat, kläder, resor och andra varor och tjänster till hushållet? Martin Saar från miljöförvaltningen berättar hur.

Klimat- och energiprojekt för alla – det är bara att anmäla sig

Charlotta Hedvik och Nina Ekelund från miljöförvaltningen berättar om projekten *Klimatjakten*, *Klimatakuten*, *Energismart* och *Stockholm Mobilitet*.

Datum och tid: Onsdag 3 maj, kl. 12.30 – 16.00

KRAV- och rättvisemärkt fika serveras i pausen.

Plats Polstjärnan konferens, gamla biografen Metropol-Palais, Sveavägen 77

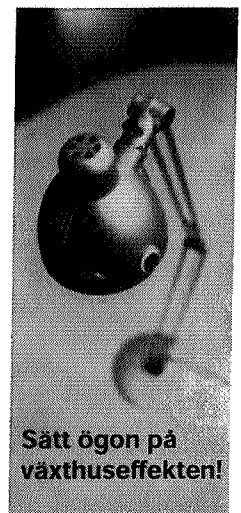
Seminariet riktar sig till upphandlare, lokalintendenter, miljöombud, inköpare, Agenda 21-samordnare, konsumentvägledare, verksamhetsansvariga, personal inom förskola, öppen förskola, skola, gruppboenden, äldreomsorg, socialtjänsten, fackförvaltningar, bolag m. fl.

Anmälan till seminariet görs till Frida Nordström senast torsdag 26 april via e-post: frida.nordstrom@miljo.stockholm.se eller tel 508 27 807. Ange vilket seminarium du vill anmäla dig till.

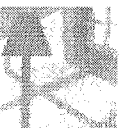
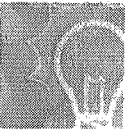
Frågor om seminariet besvaras av Lotta Hansson via e-post: lotta.hansson@stadshuset.stockholm.se eller tel 508 43 075.

Projekt *Stockholms miljöhandbok* finansieras med medel från Kompetensfonden.

Klimatjakten*

Sätt ögon på växthuseffekten!

Inbjudan till seminarium om miljömärkningar och hållbar konsumtion

Miljö- och hälsofarliga kemikalier i vardagen

Finns det allergiframkallande ämnen i tvålen? Kan du bli sjuk av att jobba vid datorn? Många av de varor vi använder dagligen innehåller hälsofarliga ämnen som kan orsaka astma, cancer, hormonstörningar och skada miljön. Foster drabbas av gifterna redan i livmodern och spädbarn får i sig hälsofarliga ämnen via modersmjölk.

Miljö- och hälsofarliga ämnen

Vad innehåller tandkrämen? Vilka hälsofarliga ämnen kan finnas i en stol? Mats Andersson, som tidigare hållit flera uppskattade föreläsningar i staden, berättar om miljö- och hälsofarliga ämnen som vi alla möter i vardagslivet. Mats Andersson sätter ofta miljögifternas effekter i fokus i sin dagliga undervisning i biokemi på Karolinska institutet.

Oberoende miljömärkningar som hjälper dig

Det behöver inte vara svårt att leva mer miljövänligt. Att handla miljömärkta varor är ett sätt. Finns det miljömärkta blöjor och diskmaskiner? Magnus Hedenmark berättar om försiktighetsprincipen, oberoende miljömärkningar och hur du kan undvika miljö- och hälsofarliga ämnen. Magnus Hedenmark driver konsultfirman *Ecoprofits*.

Datum och tid: Onsdag 10 maj, kl. 12.30–16.00

KRAV- och rättvisemärkt fika serveras i pausen.

Plats Hasselbacken, Hazeliusbacken 20, Djurgården

Seminarieriktad till upphandlare, miljöombud, inköpare, agenda-21 samordnare, konsumentvägledare, verksamhetsansvariga, personal inom förskola, öppen förskola, skola, gruppboenden, äldreomsorg, socialtjänsten, fackförvaltningar, bolag m.fl.

Anmälan till seminariet görs till Frida Nordström via e-post: frida.nordstrom@miljo.stockholm.se eller tel 508 27 807. Ange vilket seminarium du vill anmäla dig till. Frågor om seminariet besvaras av Lotta Hansson via e-post: lotta.hansson@stadshuset.stockholm.se eller tel 508 43 075 och Sara Ravan via e-post sara.ravan@miljo.stockholm.se eller tel 508 28 160.

Projekt *Stockholms miljöhandbok* och *Miljöanpassad upphandling* finansieras med medel från Kompetensfonden.

Utvärdering av dagens program (stryk under det som stämmer)

- Tycker du att seminariet var givande? Ja mycket / ganska / nej inte alls
- Lärde du dig något nytt? Ja mycket / något/ inget
- Särskilt intressant var:

- Kommer du att ha nytta av informationen i ditt arbete? Ja mycket / något/ inget
- Är det något som du skulle vilja veta mera om?

- Var det något som du tycker saknades idag och som vi borde tänka på inför kommande seminarier?

Du kan också lämna synpunkter till oss via brev, e-post eller telefon

- Är du
- Miljöombud
  - Verksamhetsansvar
  - Miljö/A21-samordnare
  - Konsumentvägledare
  - Upphandlare

  - Annan funktion _____

Hur kan du i din verksamhet ta vara på det som sagts idag?

Projekt Stockholms miljöhandbok erbjuder dig en möjlighet att delta i en grupp för att diskutera hur man praktiskt kan gå tillväga. Dela dina idéer och erfarenheter med andra. Utveckla möjligheter med sakkunniga och utbildningscoacher från Stockholms miljöhandbok.

Jag är intresserad av att vara med i denna grupp.

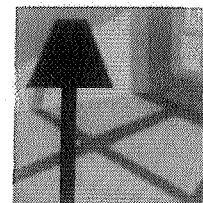
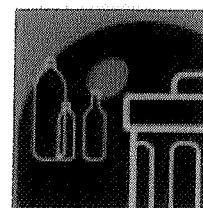
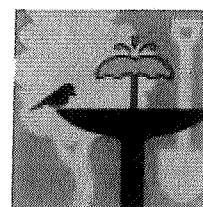
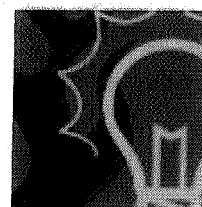
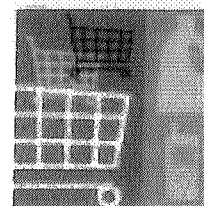
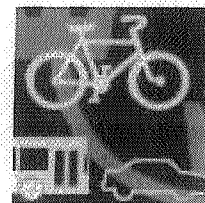
Namn:

Anställd som:

Arbetsplats:

E-post:

Telefon:

*Inbjudan till uppföljning av seminariet
"Det är lätt - att sortera rätt!"*

Hur kan vi bättre ta till vara på avfallet i vår verksamhet?

*Vid träffen pratar vi om hur en verksamhet kan komma
igång med källsortering och hur källsortering kan
fungera smidigare.*

Vid träffen medverkar ....

Sara Ravan

miljösamordnare i Liljeholmens sdf och

Helene Personne

projekthandläggare på renhållningsförvaltningen

Datum och tid: tisdagen den 9 maj, kl. 13.00-16.00

Plats: Miljöförvaltningen

För ytterligare information kontakta Frida Nordström, tel: 508 278 07,
Ola Bergeå, tel: 508 28 144 eller Tiina Rantanen, tel: 508 43 084

Anmälan till: Stockholms miljöhandbok, Miljöförvaltningen, Box 8136,
104 20 Stockholm, på nedanstående talong eller
via e-post till frida.nordstrom@miljo.stockholm.se
eller på tel: 508 278 07 eller fax: 508 28 808
Ange "avfall" och nedanstående uppgifter i anmälan.

Anmälan till uppföljning av seminariet "Det är lätt att sortera rätt!":

N a m n :

Anställd som: _____ Miljöombud (ja / nej)

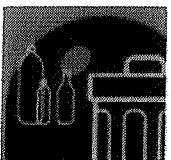
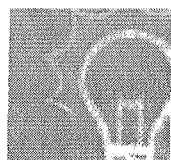
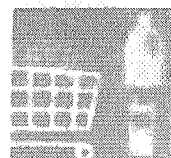
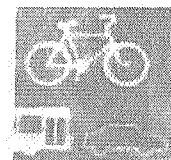
Förvaltning: _____ Arbetsplats: _____

E-post: _____ Telefon: _____

Gataadr: _____ Postadr: _____

*Inbjudan till uppföljning av seminariet
"Miljö- och hälsofarliga kemikalier i vardagen"*

Hur kan ni undvika farliga kemikalier i er verksamhet?

Vid träffen medverkar
Mats Andersson
Från Karolinska Institutet

Datum och tid: tisdagen den 23 maj, kl. 13.00-16.00
Plats: Miljöförvaltningen

För ytterligare information kontakta Frida Nordström, tel: 508 278 07,
Ola Bergeå, tel: 508 28 144 eller Tiina Rantanen, tel: 508 43 084

Anmälan till: Stockholms miljöhandbok, Miljöförvaltningen, Box 8136,
104 20 Stockholm, på nedanstående talong eller
via e-post till frida.nordstrom@miljo.stockholm.se
eller på tel: 508 278 07 eller fax: 508 28 808

Ange "Miljö- och hälsofarliga kemikalier" och nedanstående uppgifter i anmälan.

Anmälan till uppföljning av seminariet "Miljö- och hälsofarliga kemikalier i vardagen":

N a m n :

Anställd som:	Miljöombud (ja / nej)
Förvaltning:	Arbetsplats:
E-post:	Telefon:
Gataadr:	Postadr:

Jag är särskilt intresserad av att veta mer om:

Till miljöombud och miljöintresserade i Stockholms stad

Dina erfarenheter är värdefulla. Välkommen på workshop!

- Träffa sakkunniga, entreprenörer och nyckelpersoner inom Stockholms stad.
- Få tips och ta del av framgångsrika lösningar från andra verksamheter.
- Utbyt goda erfarenheter och diskutera problem.

Två träffar av stor betydelse

Under ett antal sammankomster i vår kommer vi tillsammans med dig som är miljöombud att utbyta erfarenheter och diskutera miljöarbete. Dessutom får du möjlighet att träffa sakkunniga, entreprenörer och nyckelpersoner inom Stockholms stad samt ta del av tips och framgångsrika lösningar från andra verksamheter.

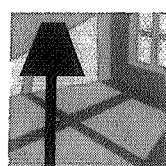
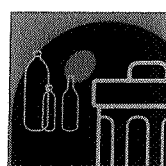
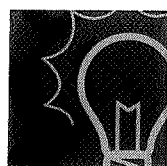
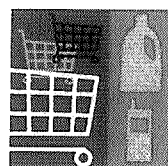
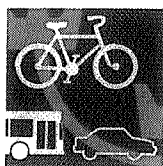
Hur?

Vi bildar en workshop-grupp för verksamhetsområdena förskola, skola, dagligverksamhet, äldreomsorg och administration. Varje grupp träffas vid två tillfällen och diskuterar de målområden i Stockholms miljöprogram som berör respektive verksamhet. Träffarna följs upp genom personlig kontakt eller ytterligare ett möte där vi tar upp hur workshopen påverkat ditt arbete.

Varför?

- vi vill ta vara på dina erfarenheter av miljöarbete
- vi vill ge stöd till stadens verksamheter i miljöarbetet
- vi tar fram material till en miljöhandbok och en utbildningsmodell för stadens anställda

Du som arbetar inom

- förskola träffas 29 mars och 12 april
- skola träffas 27 mars och 19 april
- dagligverksamhet träffas 28 mars och 11 april
- äldreomsorg träffas 6 och 27 april
- administration träffas 5 och 25 april

Du som är intresserad av

- miljöombudets roll och hur man engagerar sina medarbetare träffas 4 och 25 april

Alla workshop-träffar är förlagda till eftermiddagar kl. 13.00–16.00, förutom den om miljöombudets roll som hålls kl. 9.00–12.00. Vi bjuder på fika, rejäla mackor och frukt i pausen.

Anmälan senast onsdag 22 mars. Obs! Begränsat antal platser.

Plats och lokal meddelas efter 22 mars.

Anmälan skickas till

Ola Bergea, e-post: ola.bergea@miljo.stockholm.se eller via post: Stockholms miljöhandbok, Miljöförvaltningen, Box 8136, 104 20 Stockholm. Det går också bra att faxa på 08-508 28 808. Frågor besvaras av Ola Bergea på tel: 08-508 281 44 eller Tiina Rantanen på tel: 08-508 430 84.

Anmälan

Namn	Förvaltning	
Arbetsplats		
Adress	Postadress	
E-post	Telefon	Mobil

Mitt verksamhetsområde:

- Förskola
- Skola
- Dagligverksamhet
- Äldreomsorg
- Administration

Jag är intresserad av:

- Transporter
- Säkra varor
- Energi
- Ekologisk planering

- Avfallshantering
- Inomhusmiljö

Jag är även intresserad av:

- Miljöombudets roll